

Republika Slovenija
GENERALNI KONZULAT
TRST

S P O M E N I K I

v Avtonomni deželi
Furlaniji-Julijski krajini

Priročnik za načrtovanje spominskih obhodov in
počastitev padlih v osvobodilnem boju in odporništvu
ter žrtev fašizma in nacizma ob 1. novembru

Sestavil Tomaž Pavšič

Trst 1997

UVODNO POJASNILO

"SPOMENIKI v Avtonomni deželi Furlaniji-Julijski krajini" je skrajšan ali delovni naslov pričujočega priročnika, ki navaja tiste spomenike, nagrobnike, grobnice, spominske plošče in spominske objekte /posvečene padlim partizanom, borcem ter žrtvam v osvobodilnem boju za časa druge svetovne vojne, odprej pa še "bazoviškim" junakom/ v naseljenih krajih, na pokopališčih in drugod, ki jih ob Dnevu mrtvih (1.novembru) obiskujejo in s krajšimi ali daljšimi spominskimi slovesnostmi in s polaganjem vencev počastijo delegacije iz Slovenije.

Gre torej le za del sicer zelo velikega števila različnih spominskih obeležij, ki so posejani po celi deželi od Rezijske do Miljske. Osvobodilni boj je bil namreč na Primorskem bolj obsežen in bolj doživet kot v kateri koli drugi slovenski deželi ali pokrajini. Začenja pa se pravzaprav z delovanjem TIGROVCEV.

To dejstvo in hvaležno spoštovanje do tistih, ki so se žrtvovali v boju ali so kako drugače preminili za domovino, pa tudi velika potreba, da slovenski človek tudi na zunaj spričuje svojo zavest in zlasti počasti žrtve, ki so bile potrebne za narodovo osvoboditev, so navduševali zamejske rojake, da so še pred razmejitvijo Primorske postavljali trajne spomenike svojim padlim. Tako so se porajali večji in manjši spomeniki po vsem slovenskem narodnostnem ozemlju za zahodno mejo matične države. Ti spomeniki so po obsegu in izrazni lepoti različni. Nekaj je zares veličastnih in izvirnih, drugi so skromnejši, a vsak ima kako posebnost. Prevladuje simbolni lik Triglava. Starejše spomenike, zlasti v kraškem okolju z veliko domiselnostjo krasijo tudi velike in izredno lepe kraške skale, celo kapnik, ali pa so delo arhitektov (Jagodic, Cej) in kiparjev (Batič, Nemeč) in kot taki tudi v pomemben okras krajem (n.pr. Bazovica, Prosek, Križ, Nabrežina ...) Ta popis vsebuje 42 spomenikov (obeležij in objektov). Nekaj tistih, ki niso zajeti v "obveznem" krogu, je navedenih v Dodatku.

V postavitve ali obnoviteve nekaterih večjih spomenikov se je vključevala matična Slovenija v okviru tedanje Jugoslavije (SFRJ), ko je kmalu po letu 1970 zraslo nekaj spomenikov na Tržaškem in Goriškem. Prav tako je Zveza borcev (ZZB NOV) Slovenije skupaj z VZPI (= Vsedržavna zveza partizanov Italije) oziroma po italijansko ANPI (Associazione nazionale partigiani d'Italia) za Furlanijo sodelovala pri postavitvi spomenikov oziroma grobnic v Rezijski in Benečiji. O tem pričajo slovenski ali dvojezični napisi in še posebej sklepi besedil (SFRJ ali ZZB NOV SLOVENIJE, ANPI DEL FRIULI).

Bivša država SFRJ je prek svojega Generalnega konzulata v Trstu tradicionalno polagala vence na spomenike v slovenskem zamejstvu - svojčas so bile poklonitve z vencem kar na 95 lokacijah! Četudi se je z osamosvojitvijo Slovenije marsikaj spremenilo v mednarodnih razmerjih (vzemimo n.pr. dejstvo, da je v borbah za Trst okrog 1.maja 1945 padlo veliko število borcev raznih narodov takratne skupne Jugoslovanske armade, katerim vsem je bila SFRJ matična domovina), je to častno dolžnost - da enkrat letno počasti grobove in spomenike - uveljavila tudi država naslednica, se pravi matična domovina Republika Slovenija.

V času prvega v.d.generalnega konzula Republike Slovenije v Trstu Jožeta Šušmelja so se zainteresirani dogovorili, da nekatera obeležja prepustijo za prvonovembrske poklonitve domačim krajevnim in drugim oblastem, organizacijam in ustanovam, večje spominske slovesnosti (pri tem ne gre več le za nekoč hitre postavitve venca k preštevilnim obeležjem na dolgi, večdnevni poti po deželi) ob tistih spomenikih, ki jih je postavila matična domovina oziroma njene borčevske organizacije ter ob nekaterih spomenikih skupnega pomena, pa (s pomočjo domačih dejavnikov) izvedejo delegacije (vladne in druge) Republike Slovenije.

Glavne komemoracije z udeležbo vladnih ali parlamentarnih predstavnikov (poleg tistih iz upravnih enot in občin) zajemajo naslednja prizorišča: Grobnica padlih borcev Jugoslovanske armade in grob štirih Bazoviških junakov na pokopališču pri Sv.Anii v Trstu, Spomenik žrtvam v tržaški Rižarni, Spomenik umrlim v taborišču v Gonarsu, Grobnica in spomenik padlim na pokopališču v Gorici, Spomenik Odporništvu v Čedadu.

Delegacije upravnih enot in občin oziroma borčevskih organizacij iz območja ob državni meji z Italijo sodelujejo tako, da tolminska upravna enota skrbi za vsa obeležja v Benečiji (in Režiji) z dvema delegacijama (ekipama) ter se skupno pridruži državni delegaciji pred spomenikom Odporništvu v Čedadu, novogoriška se pokloni spomenikom in obeležjem v Goriški pokrajini ter sodeluje z državno delegacijo na skupni komemoraciji v Gonarsu pred spomenikom in grobnico umrlih Slovencev in Hrvatov v tamkajšnjem nekdanjem taborišču ter pri spomeniku in grobnici na pokopališču v Gorici, delegacije iz sežanske in obalnih upravnih enot pa obišejo grobove in spomenike v tržaški pokrajini in se skupno z državno delegacijo poklonijo spominu padlih na vojaškem pokopališču in spominu bazoviških junakov na pokopališču pri Sv.Anii v Trstu oziroma skupno počastijo spomin žrtev nacifašizma v tržaški Rižarni.

Konzulat (generalni konzul in drugi funkcionarji) obvezno spremlja državno delegacijo in sodeluje na glavnih komemoracijah (Trst, Gorica, Čedad, Gonars), spremlja pa tudi druge delegacije kolikor največ more. Razpored komemoracij se določi na Ministrstvu za Delo, družino in socialne zadeve ob sodelovanju predstavnikov obmejnih občin in Generalnega konzulata RS Trst. Na komemoracijah v Trstu, Gonarsu, Gorici in Čedadu imajo spominski nagovor predstavniki slovenske vlade ali parlamenta.

NEKAJ POJASNIL V ZVEZI Z OPISOM SPOMENIKOV

Kot rečeno, je pričujoči popis spomenikov, grobnic in obeležij preprost priročnik za praktično uporabo. Vsebuje najosnovnejši pregled spomenikov, ki zagotavlja vsaj to, da objekt lahko najdemo in prepoznamo v naravi (na terenu). Popoln izdelek bi seveda moral vsebovati tudi vse mere, lastništvo (parcela), vsaj grobe načrte, natančen datum odkritja, ime avtorjev, morda čas gradnje in obnov itn. ter seveda še marsikaj. Mnogo podatkov o spomenikih v zamejstvu je shranjenih v kartoteki Narodne in študijske knjižnice v Trstu - Odsek za zgodovino (Ulica Petronio 4). O odkritjih spomenikov (pa tudi o njihovih okroglih obletnicah, ko so prirejali proslave) je veliko pisanega v raznih številkah Primorskega dnevnika.

Kljub tako skromni obliki, kot se predstavlja ta popis SPOMENIKOV, upam da bo zadostil namenu oziroma potrebam. Preglednice, zemljevidi, označene lokacije in osnovni splošni opisi spomenika z napisi (razen imen, ki so navedena le ponekod) ter fotografije (posnete septembra in oktobra 1997) naj bi uporabniku pomagale za načrtovanje kakršnihkoli obiskov, ogledov ali slovesnosti. V opisanih in še v mnogo drugih spomenikih v zamejstvu je veličastno in trajno pričevanje o večstoletni prisotnosti in vztrajnosti Slovencev na ozemlju, ki danes pripada Italiji. Ob koncu naj pripomnim, da bo treba poskrbeti za dodatne spominske plošče pri tistih spomenikih, ki jih je postavila, kot na njih piše, "hvaležna domovina SFR Jugoslavija". Tako kot je že poskrbljeno v Gonarsu, kjer sta Slovenija in Hrvaška postavili dve lepi in zelo podobni spominski plošči. Na ta način ne bo nikomur ničesar odvzetega, bo pa več zgodovinske jasnosti.

Pri zbiranju gradiva so mi pomagali prijazni strokovnjaki NŠK v Trstu, spomenike je fotografiral in me vozil sodelavec na konzulatu Aleksij Jakomin.

V Trstu, konec oktobra 1997

Tomaž Pavšič

S P O M E N I K I

SPOMENIKI, GROBNICE, SPOMINSKE PLOŠČE IN SPLOH OBELEŽJA,
POSVEČENA PADLIM V ANTIFAŠISTIČNEM IN NARODNOOSVOBODILNEM
BOJU V FURLANIJI-JULIJSKI KRAJINI, H KATERIM OB 1.NOVEMBRU
POLAGAJO VENCE DRŽAVNA, OBČINSKE IN DRUGE DELEGACIJE IZ
SLOVENIJE

V tem seznamu so po pokrajinah in abecednem redu naštetni vsi kraji, kjer so spomeniki (grobnice); natančnejše lokacije in drugo, kar je potrebno za prepoznavo in označitev, je podano v posameznih opisih, ki so opremljeni tudi s fotografijami.

Tržaška pokrajina

*BAZOVICA I,II (Basovizza) obč.Trst	str. 1,2
BARKOVLJE (Barcola) obč.Trst	str. 3
DOLINA (San Dorligo della Valle)	str. 4
KATINARA (Cattinara) obč.Trst	str. 5
*KONTOVEL (Contovello) obč.Trst	str. 6
KRIŽ /SV./ (S.Croce) obč.Trst	str. 7
MILJE (Muggia)	str. 8
NABREŽINA (Aurisina) obč.Devin-Nabrežina	str. 9
OPČINE I,II (Opicina) obč.Trst	str.10,11
PROSEK I,II (Prosecco) obč.Trst	str.12,13
REPEN (Rupingrande) obč.Repentabor	str.14
*TRST I,II,III	str.15,16,17
*ZGONIK (Sgonico)	str.18

(Skupaj 18 lokacij)

Goriška pokrajina

*DOBERDOB (Doberdo' del Lago)	str.19
*GORICA I,II	str.20,21
*KOPRIVNO (Capriva del Friuli)	str.22
*PALJKIŠČE (Palchisce) obč.Doberdob	str.23
*PEVMA (Piuma) obč.Gorica	str.24
*PODGORA (Piedimonte) obč.Gorica	str.25
*RONKE (Ronchi dei Legionari)	str.26
*SOVODNJE (Savogna d'Isonzo)	str.27
*ŠTANDREŽ (S.Andrea) obč.Gorica	str.28
*ŠTEVERJAN (S.Floriano del Collio)	str.29
*TRŽIČ I,II (Monfalcone)	str.30,31

(Skupaj 13 lokacij)

Videmska pokrajina

ČEDAD (Cividale del Friuli)	str.32
ČENEbola (Canebola) obč.Fojda	str.33
ČRNETIČI (Cernetig) obč.Srednje	str.34
*GONARS	str.35
GORENJI TARBIJ (Tribil Sup.) obč.Srednje	str.36
MATAJUR (Montemaggiore) obč.Sovodnje	str.37
OBORČA (Oborza) obč.Prapotno	str.38
OSOJANI (Osoanë/Oseacco) obč.Rezija	str.39
SV.LENART (S.Leonardo)	str.40
ŠTOBLANK (S.Volfango) obč.Dreka	str.41
TOPOLOVO (Topoluove/Topolo') obč.Grmek	str.42

(Skupaj 11 lokacij)

V vseh treh pokrajinah (tržaški, goriški in videmski) je skupno 42 "spominskih postaj". Da jih laže najdemo, je na koncu nekaj zemljevidov oziroma načrtov in sicer: preglednica za Tržaško, Milje, Opčine, Pokop.Sv.Ana I in II, Rižarna, Preglednica za Goriško, Ronke, Tržič, Preglednica za videmsko pokrajino, Čedad, Čenebola, Preglednica za Nadiške doline, Osojani - skupaj 13 zemljevidov.

OSREDNJE KOMEMORACIJE, na katerih so prisotni predstavniki slovenske vlade, parlamenta ali državnega sveta, so v TRSTU, GORICI, ČEDADU in GONARSU.

SPOMENIK BAZOVIŠKIM ŽRTVAM NA BAZOVIŠKI GMAJNI

1

Spomenik stoji v pravokotniku z železno nizko ograjo. Krasijo ga na vogalih zasajena drevesa (tise ali smreke), ki so visoko prerasle spomeniški steber. Dve mlajši drevesi so zlikovci požagali v noči na 28. in v noči na 29. avgust 1997; tako sedaj desni sprednji kot nima drevesnega okrasja.

Vitek, nekaj metrov visok steber iz kraškega kamna, ki se oža proti vrhu, stoji na večjem in manjšem pravokotnem stopničastem podstavku. Na kamnitem obelisku so izmenično levo in desno (gledano proti spomeniku) ob robovih oziroma vogalih vzdane poličke z imeni BIDOVEC / MILOŠ / MARUŠIČ / VALENČIČ. Na okrepljeni bazi spomenika so sledeči vrezani napisi: (spredaj:) KOT ŽRTVE STE PADLI / V BORBI ZA NAS / VEČNA ZAHVALA VAM BODI

(na desni strani:) 1930 - 1945 / SMRT FAŠIZMU / SVOBODA NARODU

(na levi strani:) BIDOVEC FERDO / MARUŠIČ FRANC / MILOŠ ZVONIMIR / VALENČIČ ALOJZ

Spodaj ob spomeniku je rahlo privzdignjena ležeca kamnita plošča z napisom: OSKRUMBE: 4.4.1956 - 8.1.1957 / 28.4.1970 - 29.8.1970 - 16.9.1977 / 18.9.1978 - 28.9.1978 / 24.4.1980

Dostop do spomenika: Iz središča Bazovice naprej po cesti proti Reki (HR) 600 m; kmalu za tablo, ki označuje konec kraja Basovizza/Bazovica, je na levi tik ob cesti rdeče pobarvana cestarska hiša, še pred to hišo krene na levo stranska, nekategorizirana, a asfaltirana cesta, po kateri po 700 m pridemo do spomenika.

OPOMBA: Datumi številnih oskrumb oziroma poškodb v poznejših letih na plošči niso še vklesani (puščen je prostor) in tako tudi ne tisti iz zadnjih dveh let.

SPOMENIK OZIROMA GROBNICA NA POKOPALIŠČU V BAZOVICI

S kamnitimi ploščami tlakovana grobnica ima gredico za cvetje; glavna sestavina nagrobnega spomenika je okrog 1,5 m visoka in kake 4 m dolga stoječa plošča z reliefom plapolajočih zastav z zvezdo, ki ga na sredi deli steber, ki se dviga nekoliko nad spomenik. Na njem je na vrhu napis April / MAJ / 1945, POD NJIM PA RDEČA PETEROKRAKA ZVEZDA.

Celoten spomeniški kompleks obsega še 5 kvadrov iz kraškega kamna različnih velikosti z napisi; eden je stoječ, drugi so ležeči. Črke so kovinske, napisi vsebujejo 33 imen padlih (različnih narodnosti) in le-ta besedila:

PADLIM / BORCEM / NARODNO / OSVOBODILNE / VOJNE / JUGOSLAVIJE - AI COMBATTENTI / CADUTI NELLA / GUERRA / DI LIBERAZIONE / POPOLARE / DI JUGOSLAVIA.

HVALEŽNA / DOMOVINA / SOCIALISTIČNA / FEDERATIVNA / REPUBLIKA / JUGOSLAVIJA - LA PATRIA / RICONOSCENTE / REPUBBLICA / SOCIALISTA / DI JUGOSLAVIA.

Dostop do spomenika: Do spomenika pridemo, če gremo iz središča Bazovice (od cerkve) po cesti proti Opčinam. Po 700 m pridemo do križišča s cesto, ki vodi v Gropado. Vstop na pokopališče je prav s križišča (desno), ko smo že na odcepu proti Gropadi. Spomenik oziroma grobnica padlih partizanov je od levega kota ob pokopališkem zidu na gornjem pokopališkem prostoru, levo od kapele oziroma mrtvašnice. V levem kotu je večje češnjevo drevo.

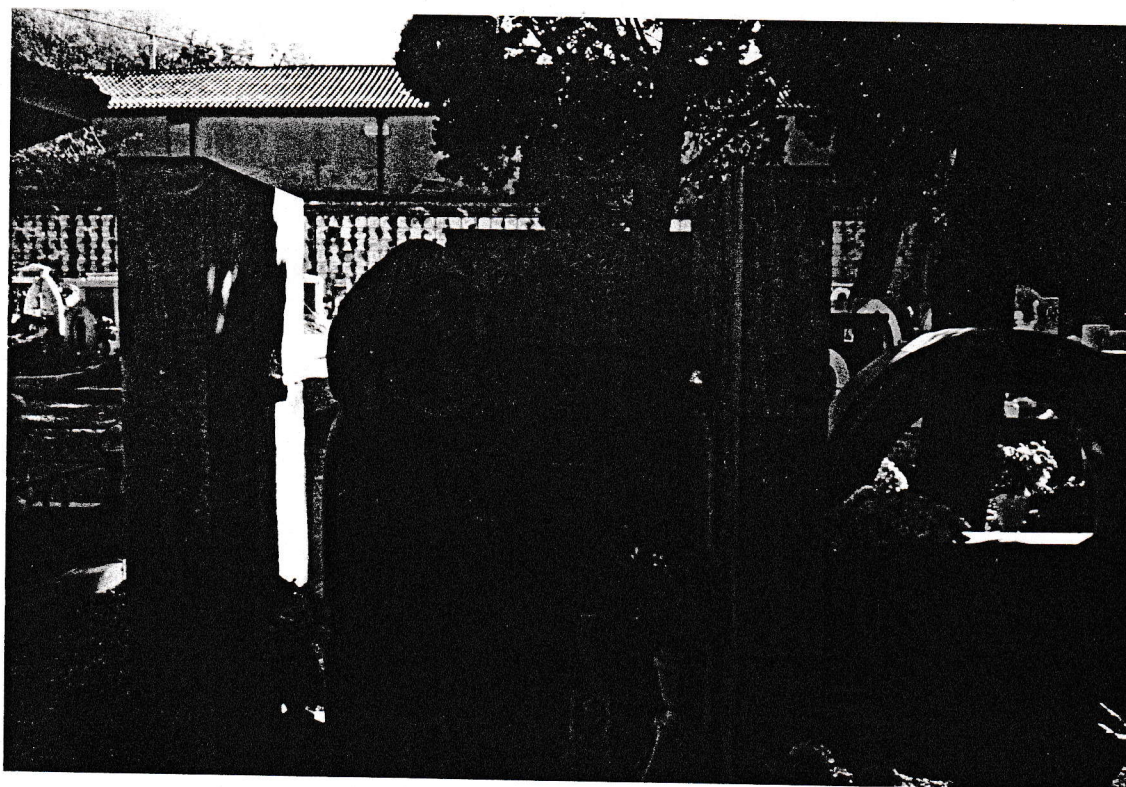
SPOMENIK PADLIM NA POKOPALIŠČU V BARKOVLJAH

Iz Trsta se peljemo po Miramarskem drevoredu vse do semaforja pred C.C.SATURNIA, ki je kot prva barkovljanska hiša na levi. Semafor stoji na samem vogalu pokopališča, zato v križišču krenemo takoj desno in že smo na pločniku pred vhodom: skozi vhod naravnost do kapelice in nato nekaj korakov desno do spomenika.

Spomenik sestavljajo tri velike pokončne kamnite plošče, postavljene kot z ene strani odprta soba. V desnem kotu se plošči stikata, v levem pa ne in tu stoji kip žalujoče matere. Leva in desna plošča sta z zunanje strani obogateni z zgrafitom (vrezano risbo): na levi je goloprsi fant, ki se z vencem v roki klanja junakom, na desni pa je podoba žalujoče ženske v tržaški slovenski narodni noši s sklenjeninimi rokami in cvetjem v njih.

Na osrednji plošči je napis CADUTI PER LA LIBERTA' / PADLI ZA SVOBODO. Na stranskih ploščah znotraj so vrezana imena osmih (na levi) oziroma devetih (na desni) ljudi.

Spodaj ob spomeniku je še pet posameznih spominskih vaz z imeni in podatki ter slikami padlih.

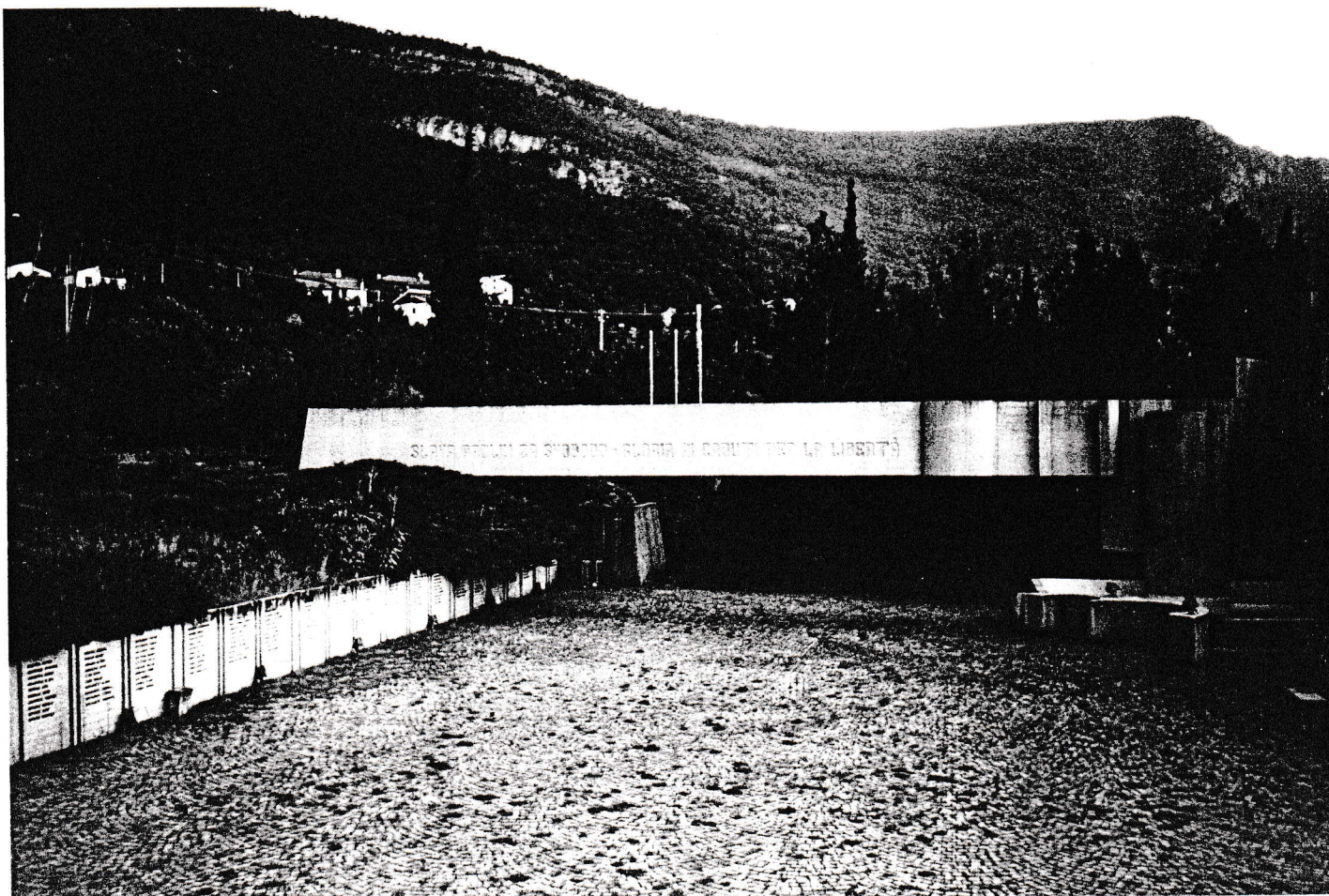
SPOMENIK PADLIM OBČANOM V DOLINI

Spomenik stoji levo ob glavni cesti (pod cesto) Dolina-Boljunec, nekaj deset metrov preden pridemo do dolinskega županstva, oziroma če pridemo z nasprotne smeri, desno, takoj za sedežem županstva.

Na veliki vodoravni "prekladi" je zgoraj v beton vdolben napis: SLAVA PADLIM BORCEM. GLORIA AI CADUTI PER LA LIBERTA'. To je gotovo največji slovenski napis v Italiji.

Na levi strani, pravokotno na betonsko preklado, se vrsti dvajset betonskih plošč s po 10 imeni padlih, vseh torej okrog 200. Na začetnih dveh ploščah sta napisa: NEL 30 ANNIVERSARIO / DELLA LIBERAZIONE / AI PROPRI CADUTI / COMUNE S.DORLIGO / 1.6.1975, oziroma: OB 30 LETNICI / OSVOBODITVE / SVOJIM PADLIM / OBČINA DOLINA / 1.6.1975.

Prostor je arhitektonsko (hortikulturno urejen). Avtorji spomenika so: arh. Jagodič, arh. Mitja Race in slikar Klavdij Palčič. Kot je napisano, je bil postavljen 1.6.1975.

POMENIK PADLIM NA POKOPALIŠČU NA KATINARI

Dostop do katinarskega pokopališča je, če gremo iz središča Trsta: po super cesti (SS 202) do nadvoza, kjer je odcep desno navzgor proti Katinari, na prvem križišču zavijemo levo in obvozimo naselje - z desne strani je pokopališče. Do spomenika padlim pridemo skozi vhod naravnost proti Kapeli, približno na sredi se obrnemo na levo prečno pot med grobovi, dokler ga ne zagledamo na desni strani te poti.

Izdelan je iz belega kamnitega stebra neostrih oblik; kamnosek je kamnu pustil precej naravnosti, lepo pa je izklesan reliefni vejni venec okrog rdeče zvezde; pozneje je bil nad zvezdo dodan še križ. Napis spredaj pod zvezdo: SLAVA PADLIM / JUNAKOM ZA SVOBODO / 1.5.1945 / TOVARIŠI. Na spomeniku so tudi imena padlih, spodaj pa sta še dve enaki plošči z napisoma: Padlim borcem narodno / osvobodilne vojne / Jugoslavije / Hvaležna domovina / socialistična federativna / Republika Jugoslavija, oziroma: Ai combattenti / caduti nella guerra / di liberazione popolare / con gratitudine / la Repubblica socialista / federativa di Jugoslavia. Spomenik je bil postavljen 10.11.1947.

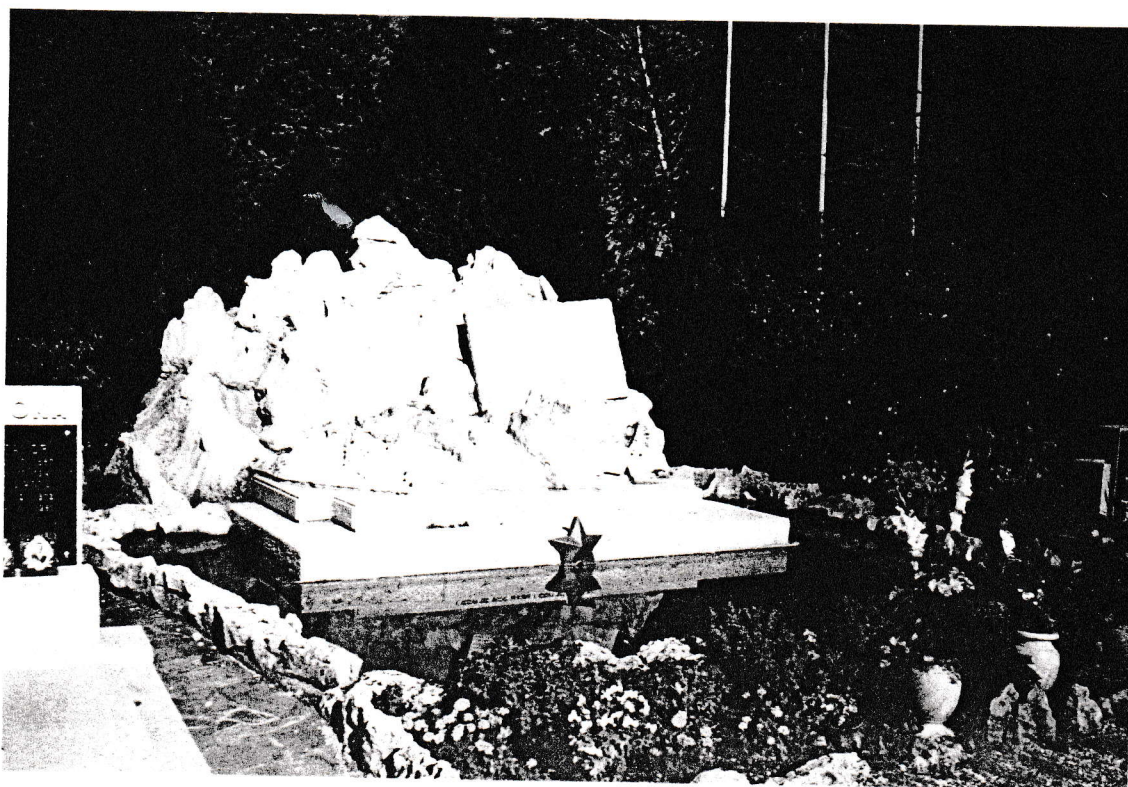

SPOMENIK PADLIM NA POKOPALIŠČU NA KONTOVELU

Do spomenika pridemo, če s Proseka gremo proti Trstu; ko se v vasi cesta spusti nekako navzdol levo in gremo mimo cerkvice na levi, takoj pod majhnim parkiriščem na desni zapustimo smer proti Trstu in krenemo pravokotno na desno po ožji cesti, ki nas najprej pelje navzdol, potem pa mimo mlake, ki ostaja na levi, navzgor in v ovinku levo - smo pri vhodu na kontovelsko pokopališče! Gremo na sredo, naravnost do križa, tu pa desno že zagledamo spomenik, ki zapira pokopališče z zahodne strani.

Lahko bi rekli, da so ustvarjalci spomenika želeli simbol Triglava z morjem oblikovati s čimbolj naravnimi sredstvi; spomenik je torej realistično podan simbol, katerega sicer bolj poznamo v grafični podobi. Spomenik je po zasnovi in merah vsekakor impozanten, izraža duha časa in razpoloženja ljudi.

Kratek opis: Kar velika površina od pradavnine naravno zlizanega kraškega kamenja, kot enotna gmota skalnatega gorovja, je glavna prvina spomenika (Triglav); v to "gorovje" je kot knjiga ali dokument zataknjena plošča z imeni; PADLI ZA SVOBODO (25 imen) POGREŠANI (6 imen). Pod skalami je vodoravno vklesan napis: LEPO JE, VEŠ MAMA, LEPO JE ŽIVETI, / TODA, ZA KAR SEM UMRL, BI HOTEL ŠE ENKRAT UMRETI / K.D.KAJUH. Sredi te vodoravne plošče ali preklade je rdeča zvezda, pred spomenikom in ob sprednjih robovih je umetno jezerce ("morje"), pred tem pa z malimi skalami omejena gredica za rože.

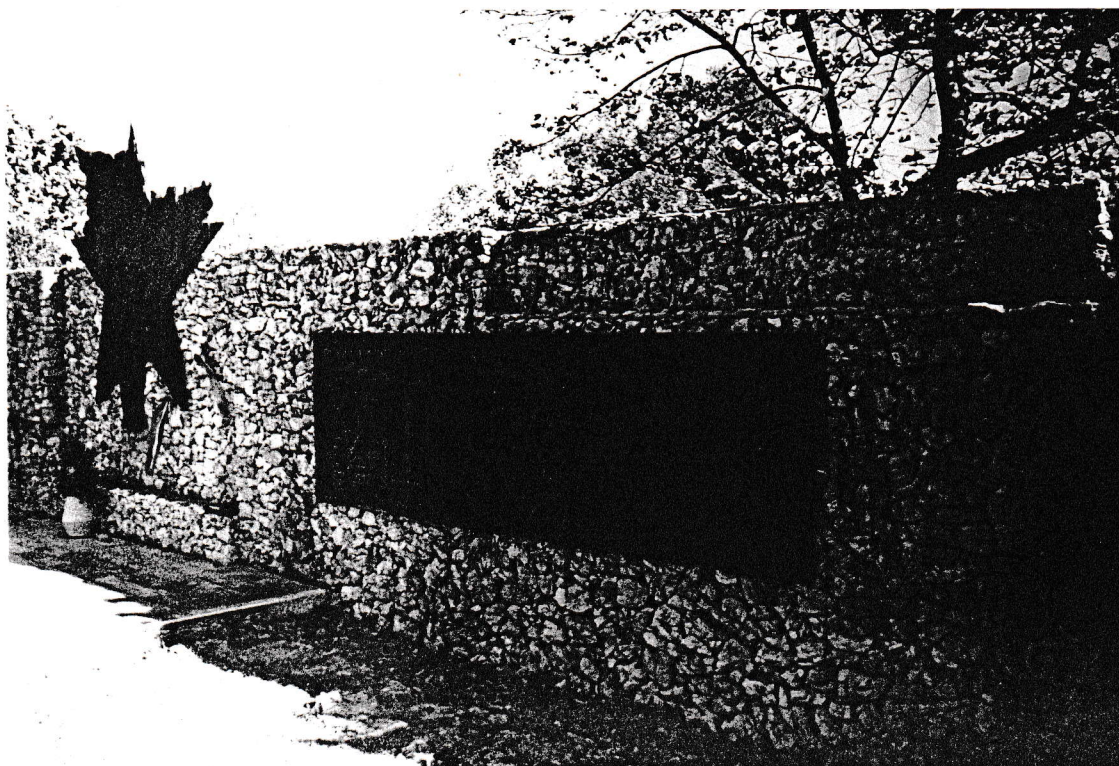

SPOMENIK PADLIM V BOJU ZA SVOBODO V KRIŽU

Spomeniški park je prav ob glavni cesti, vendar neopazen, če prihajamo z openske strani. Ko pridemo do glavne krajevne table, pojdimo le še malo naprej do majhne kašipotne table S.CROCE / SV.KRIŽ, ki vodi levo v središče vasi. Vendar je prva cestica, ki vodi z glavne ceste do vhoda v park, prevozna v nasprotno smer (proti glavni cesti), zato moramo okoli zelenice in nazaj levo do vhoda (vse je čisto blizu in dobro razvidno).

Spominski park ima tudi tlakovan krožni prostor in takovano vstopno pot do spomenika, sicer pa je zelenica in okrasno drevje oziroma grmičje. Z vzhodne strani zapira park 20 m dolg in 3 m visok izredno skrbno in umetniško oblikovan preprost kraški zid. V levi sredini zidu je vpeta (tako da gleda nekoliko nad zid) bronasta reliefna skulptura, katere osnovni lik je partizanska zvezda, ki raste kot drevo in kot plamen dviga uporniške zastave ...

Relief nekako simbolizira upor, zmago in dosežen mir. Na več metrov dolgi in približno meter visoki bronasti napisni plošči se v velikih črkah bere: PADLIM V BOJU PROTI NACIFASHIZMU / AI CADUTI NELLA LOTTA CONTRO IL NAZIFASCISMO. Spodaj je v šestih stolpcih skupno 61 imen. Spodaj desno je še manjši napis z drobnejšimi črkami (v kurzivu) Ta kamen je iz vere v prostost, iz ljubezni, iz upov, iz gorja in krvi. / Postoj in premisli: v njem kakor v školjki žrtev zori. (Vse črke na plošči so vzbočene.) Spomenik, ki je posvečen padlim iz Križa, je bil odkrit 1.5.1975. Avtorja sta arh.Dario Jagodic in akad.kipar Stojan Batič.

**SPOMENIK PADLIM V ANTIFAŠISTIČNI BORBI
IN V OSVOBODILNI VOJNI V MILJAH**

Spomenik večjih razsežnosti stoji v zelenem vogalu, ki ga tvorita ulica (Via) Cesare Battisti in trg Largo Caduti per la Liberta' (Trg padlih za svobodo) na levi strani ob vhodu v mesto. (Na nasprotni strani proti morju je bencinska črpalka Esso, na levi strani za spomenikom pa črpalka Agip.)

Na bloku iz kraškega kamna je spredaj napis v kovinskih črkah: AI CADUTI NELLA LOTTA / ANTIFASCISTA E NELLA GUERRA / DI LIBERAZIONE. Malo nižje je slovenski napis z enakimi črkami: PADLIM V ANTIFAŠISTIČNI BORBI / IN V OSVOBODILNI VOJNI. Spodaj pod obema napisoma je še napis: MUGGIA 25 4 1965 MILJE.

Na levi strani kamnitega bloka (gledano s prednje strani) je v reliefu upodobljen partizan (razoglav) v zamahu, ko meče bombo, na levi pa je v reliefu upodobljena boginja slave z lovorovo vejico v rokah. Vrh spomenika (kamnoseško izdelanega kvadra) krasi (kot nekak plamen ali cvet) naravna, od večtisočletne kraške zgodovine oblikovana skala.

SPOMENIK PADLIM ZA SVOBODO V NABREŽINI

Na zahodnem delu vaškega trga je spominski park trikotnega tlorisa z zimzelenim rastlinjem in grmičastimi cipresami. Izvirni spomenik daje vtis s prelomom dvignjenih kraških kamnitih skladov oziroma: dva bloka svetlosivega kraškega kamna se približujeta položnemu vrhu kot streha, a se ne stikata, saj prav tam iz tal raste bronast spomenik v obliki razgibanega plamena. Na "plamenih" iz bron so nakazani reliefni prizori in simboli trpljenja, upora, boja in zmage. Ob bronasti skulpturi (Stojan Batič) je nižji spominski kamen z napisom: PADLIM V BOJU / PROTI NACIFAŠIZMU // AI CADUTI NELLA LOTTA / CONTRO IN NAZIFASCISMO in z manjšimi črkami spodaj: OB 25.LETNICI OSVOBODITVE - OBČANI / NEL 25.DELLA LIBERAZIONE / GLI ABITANTI DEL COMUNE / 1970 Pod eno od marmornatih "skal", je (zaščitena od padavin) dolga bronasta plošča s 57 imeni padlih, izpisanih v 8 stolpcih. Imena so zbrana pod dvojezičnima naslovoma PADLI PARTIZANI / PARTIGIANI CADUTI // UMRLI V KONCENTRACIJSKIH TABORIŠČIH / MORTI NEI CAMPI DI CONCENTRAMENTO. Spomenik je bil odkrit 25.10.1970 in je eden večjih in zanimivejših v deželi. Avtor: arh. Dario Jagodic.

GROBNICA-SPOMENIK PADLIM BORCEM NA POKOPALIŠČU NA OPČINAH

Grobnica s spomenikom je na starem delu openskega pokopališča in sicer v drugi levi vrsti v smeri od vhoda proti mrl.kapeli.

Grobnica je prekrita s petimi manjšimi in z osrednjo večjo kamnito ploščo. Ima še druge kamnite (kamnoseške) dodatke (vaze, cvetličnjak). Spredaj je gredica za cvetje.

Na osrednji plošči je večja kovinska peterokraka zvezda; pod njo pa je napis: SLAVA / PADLIM JUNAKOM / 1.V.1945.

Levo od te plošče (pokrova) so še tri plošče z imeni padlih, dve plošči z imeni sta tudi na desni, zadnja plošča na desni pa ima napis: PADLIM / BORCEM NARODNO / OSVOBODILNE / VOJNE JUGOSLAVIJE / HVALEŽNA / DOMOVINA / SOCIALISTIČNA / FEDERATIVNA / REPUBLIKA / JUGOSLAVIJA // AI COMBATTENTI / CADUTI NELLA / GUERRA / DI LIBERAZIONE / POPOLARE / DI JUGOSLAVIA / GRATA LA PATRIA / REPUBBLICA SOCIALISTA / FEDERATIVA / DI JUGOSLAVIA .

Vseh imen je 116. Med padlimi so borci raznih narodnosti; padli so v bojih za Trst (Opčine). Črke napisov in imen so kovinske.

Pred prej opisanim spomenikom padlim borcem na openskem pokopališču je tik ob poti proti kapelici še grobnica s spomenikom padlim domačinom z Opčin. Kamnit spomenik (plošča) ima zgoraj klasicistični trikotniški zaključek, na vrhu je rdeča zvezda, pod njo pa kovinski napis: SLAVA PADLIM ZA SVOBODO. Pod tem napisom se v več stolpcih vrstijo imena padlih (skupaj 104); na spodnji, posebni plošči je izpisano ime RIKO MALALAN. Nagrobni spomenik (ploščo) krasita dva kiparsko ob delana stebra (z utori).

